

جهاد تبیین؛ طرحی برای تغییر در سیستم‌های اجتماعی

جعفر ترک‌زاده^۱، زهرا پاکباز^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۰۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۱/۲۴

چکیده:

در سال‌های اخیر با توجه به هجومی گسترده دشمنان انقلاب اسلامی و تلاش برای نشر اطلاعات نادرست و تحریف واقعیات در رابطه با عملکرد و دستاوردهای کشور در عرصه‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و علم و فناوری، موضوع «جهاد تبیین» از سوی رهبر فرزانه‌ی انقلاب اسلامی، به‌عنوان تلاشی جهادگونه در راستای خنثی‌سازی اهداف مغرضانه دشمنان مطرح گردید. از آنجا که جهاد تبیین به‌عنوان فرایندی اجتماعی جهت تغییر وضعیت ابهام‌آلود به وضعیت شفاف و مبتنی بر آگاهی‌بخشی تلقی می‌گردد در پژوهش حاضر تلاش گردید تا با رویکردی کیفی و با استفاده از روش تحقیق فلسفی، طرحی کاربردی برای جهاد تبیین مبتنی بر "زنجیره‌ی تغییر" در سیستم‌های اجتماعی ارائه گردد. بر این اساس، در گردآوری داده‌ها از روش بررسی اسناد استفاده شده و در داده‌کاوی، از روش تحلیل تأملی، بهره گرفته شد. همچنین الزامات و عناصر توانمندساز جهاد تبیین به مثابه‌ی یک طرح اجتماعی، در قالب مواردی مانند توسعه و تنوع‌بخشی بسترهای اطلاع‌رسانی و آگاهی‌بخشی، پشتوانه علمی و منطقی در فرایندهای تبیین، رعایت اخلاق و تقوای قلم و زبان مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت.

واژگان اصلی: جهاد تبیین، روشنگری، زنجیره‌ی تغییر، سیستم‌های اجتماعی، مدیریت تغییر

۱. استاد بخش مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران (نویسنده مسئول) djt2891@gmail.com

۲. کاندیدای دکتری مدیریت آموزشی، بخش مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران z.pak313@yahoo.com

سیستم‌های اجتماعی در دنیای پیچیده و متحول کنونی به مثابه‌ی بازیگرانی هستند که در تعامل مستمر با یکدیگر بر هم تأثیر و تأثر فزاینده و چندلایه‌ای دارند. نکته مهم این است که تعامل سیستم‌های اجتماعی همیشه تعامل مثبت و در راستای همکاری نیست بلکه گاهی اوقات کمبود منابع محیطی و زیاده‌طلبی‌های فزاینده، منجر به شکل‌گیری روابطی مبتنی بر قدرت‌طلبی، رقابت‌جویی و تلاش برای تخریب و تضعیف سایر سیستم‌ها می‌گردد. در همین راستا کشورها و دولت‌های مختلف نیز به‌عنوان سیستم‌های اجتماعی کلان، از این قواعد مبتنی بر تعامل برپایه رقابت و تضعیف سایر کشورها با هدف تسلط و بهره‌برداری از منابع آنها مستثنی نیستند. اما نکته مهم و قابل توجه این است که ابزار سلطه و تخریب رقبا در شرایط و زمان‌های مختلف متفاوت بوده و سیستم‌های سلطه‌جو با توجه به شرایط و اقتضائات سیستم رقیب، از ابزار و سلاح‌های متنوعی برای تضعیف آن سیستم استفاده می‌نمایند؛ در این میان یکی از مهم‌ترین راهبردها، استفاده‌ی نابجا از اطلاعات و دروغ‌پردازی در جهت تخریب و کاهش اعتبار سیستم‌های اجتماعی رقیب و در نتیجه، فروپاشی و تسلط بر آنان است.

به‌زعم هاملیرز^۱ (۲۰۲۳) خلق و انتشار اطلاعات نادرست^۲ و فریبنده به‌عنوان یکی از تکنیک‌های زیربنایی رایج جهت تضعیف رقبا در تعاملات اجتماعی شناخته می‌شود؛ از این رو آمادگی سیستم‌های اجتماعی در رابطه با تغییر موضع و عملکرد و نقش‌آفرینی مؤثر در جهت مقابله با منابع طراحی و نشر اطلاعات ناصحیح و همچنین توانمندی در جهت ارائه‌ی به‌موقع و شفاف اطلاعات صحیح در رابطه با شرایط و عملکرد خود، یکی از مهم‌ترین عوامل راهبردی حیات و

1. Hameleers

2. disinformation

بقای معنادار سیستم‌های اجتماعی محسوب می‌گردد. در چنین شرایطی سیستم‌های اجتماعی تلاش می‌کنند تا نشر اطلاعات صحیح در رابطه با وضعیت خود به کلیه ذینفعان و همچنین اصلاح اطلاعات مخدوش سیستم‌های رقیب در مورد خود را با کوششی هدفمند و آگاهانه دنبال نمایند؛ از این کوشش و تلاش سیستماتیک در کشور ما با عنوان «جهاد تبیین»^۱ یاد می‌شود. در حقیقت جهاد تبیین، تلاشی آگاهانه و هدفمند محسوب می‌گردد که لازم است با هدف تصفیه اطلاعات نادرست و همچنین انتشار اطلاعات واقعی در ارتباط با ابعاد مختلف سیاسی، اجتماعی، علمی، فرهنگی و اقتصادی کشور، از سوی اعضای جامعه به‌عنوان کنشگران فعال اجتماعی در عرصه‌های مختلف، با خردمندی و دغدغه‌مندی نسبت به رشد و پیشرفت ملی انجام شود. در حقیقت وظیفه‌ی تبیین و آگاه‌سازی افکار عمومی یک وظیفه‌ی همگانی و ضروری برای افراد جامعه در حوزه و رده‌های مختلف اجتماعی است؛ طبق فرمایش رهبر معظم انقلاب که خود ایشان برای اولین مفهوم «جهاد تبیین» را مطرح نمودند: «شیوه‌های دشمن را بشناسید. امروز مهم‌ترین شیوه‌ی دشمن، جعل و دروغ‌پردازی است. الان مهم‌ترین کاری که دشمن دارد می‌کند [انتشار] دروغ است؛ یعنی همین تلویزیون‌هایی که می‌دانید و می‌بینید مال دشمن است یا همین فضای مجازی، خبر دروغ می‌دهند، تحلیل دروغ می‌دهند، کشته‌ی دروغ معرفی می‌کنند، آدم‌ها را به دروغ، یکی را بد می‌کنند، یکی را خوب می‌کنند؛ دروغ. یک عده هم باور می‌کنند. بدانید دشمن امروز بر پایه‌ی دروغ و دروغ‌پردازی دارد کار می‌کند. خب وقتی که دانستید، طبعاً وظیفه می‌آید روی دوشتان. تبیین کنید. «جهاد تبیین» که گفتیم، یکی از جاهایش اینجا است» (۱۴۰۱/۹/۵).

اما نکته حائز اهمیت این است که مانند سایر مفاهیم و پدیده‌های انسانی-اجتماعی، پرداختن به

1. Jihad of Clarification

پدیده جهاد تبیین و عملیاتی نمودن آن در سطح جامعه، مستلزم وجود طرح و برنامه‌ای دقیق و نظام‌مند است تا این پدیده مهم سیستم‌های اجتماعی تنها در حد بیانیه‌هایی شعارگونه باقی نمانده و کارکرد اصلی خود که روشنگری و آگاهی‌بخشی افکار ملی و فراملی است را به خوبی ایفا نماید؛ در حقیقت تبیین واقعیت و روشنگری با تغییرات و ابتکارات هوشمندانه و عقلانی امکان‌پذیر است، لذا با در نظر گرفتن جهاد تبیین به مثابه‌ی یک طرح تغییر اجتماعی که مستلزم شناخت و دانش نسبت به اقتضائات و شرایط محیطی، رویکردهای مختلف کنش در تغییرات اجتماعی، راهبردها و روش‌های تغییر و الزامات مورد نیاز برای پیشبرد قدرتمند و نتیجه‌بخش طرح‌های تغییر اجتماعی است و نظر به خلاء موجود در ارائه‌ی طرح علمی و نظام‌مند در ارتباط با مفهوم جهاد تبیین که بتواند و رای شعار و بیانیه، الگوی نظام‌مند و جامعی در این رابطه ارائه نماید، مطالعه حاضر در نظر دارد طرح جهاد تبیین را به‌عنوان یک طرح تغییر اجتماعی با بهره‌گیری از مفهوم کارکردی زنجیره‌ی تغییر در سیستم‌های اجتماعی، مورد تحلیل و تفسیر قرار دهد با این هدف که خروجی بحث، طرح و الگویی علمی، همه‌جانبه، کل‌نگر و قابل اجرا در جامعه باشد.

چارچوب نظری

جهاد تبیین

جهاد، جنگ مشروع در راه خدا و یکی از ابواب فقه اسلامی است (راغب اصفهانی، ۱۳۶۳)؛ مهمترین مفهوم اصطلاحی این واژه در متون دینی، همانند کاربرد عام آن، گونه‌ای خاص از تلاش است؛ یعنی مبارزه کردن در راه خدا با جان، مال و دارایی‌های دیگر خود با هدف گسترش اسلام یا دفاع از آن. در قرآن کریم واژه‌هایی مانند حرب و قتال در کنار واژه جهاد

مورد بررسی قرار می‌گیرد، اما واژه جهاد همراه با بار ارزشی مثبت است؛ از این رو برخی آن را به جنگ مقدس ترجمه می‌کنند (مصباح یزدی، ۱۳۹۴). جهاد در دیدگاه اسلام مفهومی گسترده است و نمی‌توان این اصطلاح را صرفاً در معنای بسته و محدود (نبرد نظامی با دشمنان) قرار داد، بلکه با نگرشی فراگیر و باز می‌توان این واژه را به همه اموری که به نحوی منجر به حصول سعادت دنیوی و اخروی می‌شود، در همه ابعاد زندگی اجتماعی و فردی تعمیم داد (مرادپیری و کاوند، ۱۴۰۱).

جهاد در دیدگاه امام خامنه‌ای عبارت است از: درگیری با دشمن به یکی از اشکال و روش‌های ممکن؛ به بیان دیگر در تعبیر ایشان «جهاد عبارت است از: تلاش و کوشش در راه پیشبرد هدف؛ منتها آن تلاش و کوششی که با درگیری با دشمن همراه است» (حسینی خامنه‌ای، ۱۳۹۷: ۱۰۵). همچنین ایشان در جای دیگری می‌فرمایند: «جهاد یعنی تلاش در مقابله‌ی با دشمن؛ هر تلاشی جهاد نیست. خیلی‌ها تلاش می‌کنند، تلاش‌های علمی زیادی می‌کنند، تلاش‌های اقتصادی می‌کنند که خوب و به‌جا است، اما جهاد نیست. جهاد یعنی تلاشی که هدف‌گیری در مقابل دشمن در آن وجود داشته باشد؛ این جهاد است. در اصطلاح اسلامی و منطق اسلامی، جهاد این [کاری] است که در مقابل دشمن انجام می‌گیرد. شما [اگر] کار اقتصادی بکنید برای مقابله‌ی با دشمن، می‌شود جهاد؛ کار علمی و تحقیقی بکنید برای مقابله‌ی با دشمن، می‌شود جهاد؛ حرف بزنید، تبیین کنید برای ختنی کردن وسوسه‌ی دشمن، می‌شود جهاد؛ اینها همه جهاد است. پس مهم این است که ما عرصه‌ی جهاد را تشخیص بدهیم که در هر زمانی در چه عرصه‌ای باید جهاد کرد؛ این خیلی مهم است (۱۴۰۰/۱۱/۳) و همچنین می‌فرمایند «جهاد فقط شمشیر گرفتن و جنگ کردن در میدان قتال نیست، جهاد شامل جهاد فکری، جهاد عملی، جهاد تبیینی است (۱۳۹۵/۲/۲۹)؛ بنابراین جهاد در معنای واقعی کلمه،

همان تلاش پیوسته و هوشمندانه برای مقابله با توطئه‌های دشمن و خنثی‌سازی طرح و نقشه‌های بدخواهانه‌ی او می‌باشد.

و اما واژه «تبیین» در بسیاری از آیات قرآن به معنای ظهور و انکشاف و وضوح آمده است؛ لذا «بینه» به چیزی گفته می‌شود که دلیل روشن و آشکاری است، خواه عقلی باشد یا محسوس (مکارم شیرازی، ۱۳۸۸). معنای تبیین در سیستم‌های اجتماعی، روشنگری، بیان حقیقت و از بین بردن غبار جهل و تحریف از اذهان افراد جامعه است؛ در حقیقت طراحی و گسترش استدلال‌های راهگشا در جهت کمک به فهم صحیح وقایع و روشنگری امور اجتماعی به‌ویژه در شرایط رقابتی و تلاش دولت‌های سلطه‌جو برای تسلط بر سایر ملل، از مصادیق تبیین در عرصه‌ی اجتماعی شناخته می‌شود (استدمن جونز^۱، ۲۰۲۱)؛ بنابر تعاریف ذکر شده، جهاد تبیین، یعنی تلاش و مبارزه در عرصه‌های مختلف و متنوع نظامی، اقتصادی، فرهنگی، تبلیغاتی، مطبوعاتی، سیاسی، عمرانی، مدیریتی و ... برای روشنگری و شفاف‌سازی واقعیت با هدف خنثی‌سازی تلاش رقبا و دشمنان جهت گسترش اطلاعات و روایات اشتباه و در نتیجه بدبینی و دلسردی افراد جامعه نسبت به ملیت و فرهنگ بومی خود (صلح میرزایی، ۱۴۰۱).

بر مبنای موارد فوق‌الذکر می‌توان چنین بیان نمود که ایجاد و حفظ آرامش و امنیت در درون کشورها به‌عنوان یک سیستم اجتماعی کلان، اقتدار و عزت ملی و نیز حضور فعال و مؤثر در عرصه‌های بین‌المللی در دنیای کنونی که رقابت بین کشورها برای کسب قدرت و بهره‌گیری از منابع کمیاب محیطی افزایش یافته است، مستلزم شناخت راهبردهای مؤثر برای حفظ استقلال و انسجام درونی و همچنین دفاع از هویت و ارزش‌های ملی است و این مهم با بهره‌گیری از طرح جهاد تبیین به‌عنوان رویکرد اجتماعی اثربخش برای آگاه‌سازی و روشنگری اذهان عمومی

1. Stedman Jones

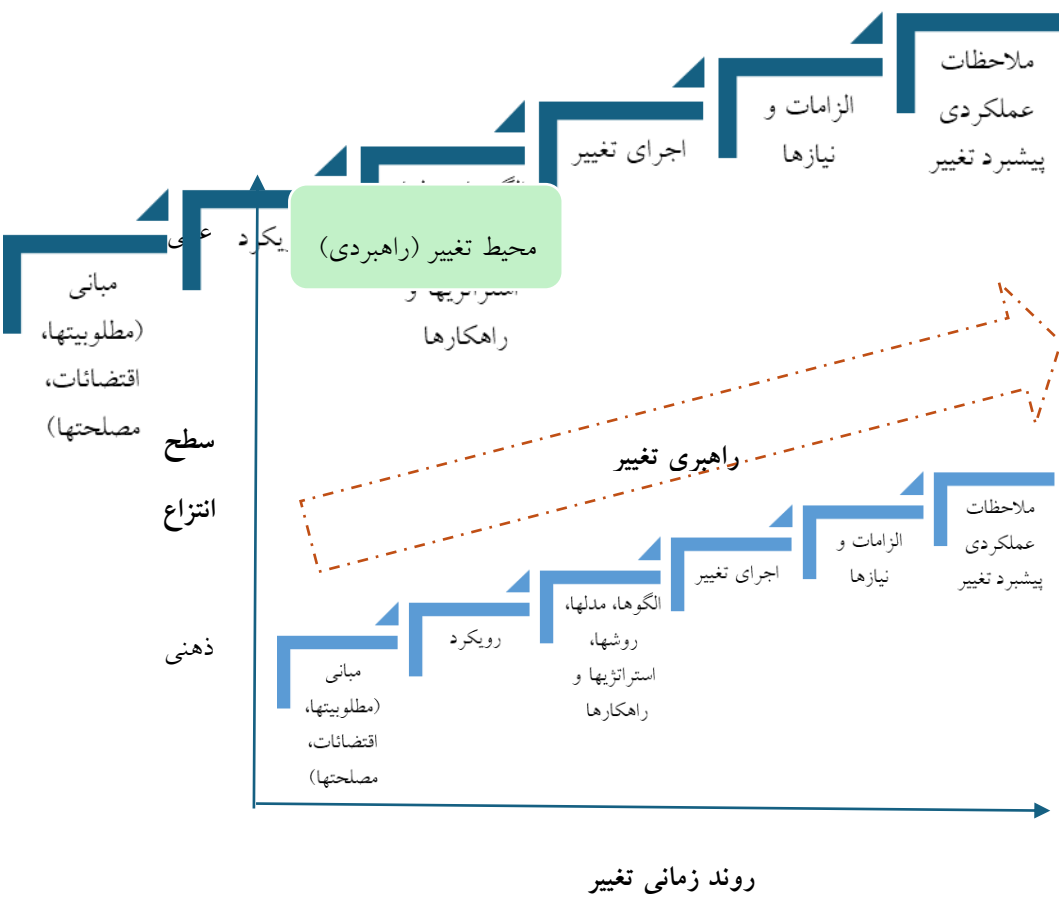
جامعه ضمن تلاش برای عرضه و انتشار اطلاعات صحیح درباره‌ی شرایط، دستاوردها، موقعیت و اقتضائات فعلی کشور در زمینه‌های مختلف فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، علم و فناوری و همچنین تبیین صحیح و واقع‌بینانه شرایط و اقتضائات بین‌المللی امکان‌پذیر است.

زنجیره تغییر

در محیط پویای امروز، تغییر در سیستم‌های اجتماعی به‌منظور مواجهه با چالش‌های درونی و بیرونی و سازگاری با شرایط متحول و متغیر دنیای اطراف، امری ضروری به‌نظر می‌رسد؛ به‌طوری که ایجاد تغییرات مناسب، مهم‌ترین عامل در تداوم حیات سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی به حساب می‌آید (ترک‌زاده و عبدشریفی، ۱۳۹۴). در همین راستا یکی از مهم‌ترین و اساسی‌ترین جنبه‌هایی که در تغییر سیستم‌ها باید مدنظر قرار گیرد، توجه به مدیریت سازوکار و فرایند طراحی و اجرای تغییر است. حقیقت این است که برخلاف رویکردهای سنتی تغییر که بر فعالیت‌های تجویزی، خطی و متوالی برای اجرای تغییر تکیه دارند، دیدگاه‌های نوین، رویکردی پویا و پیچیده و سازگار با اقتضائات و شرایط محیطی را مدنظر قرار می‌دهند که اهم وظایف رهبران تغییر را ترسیم چشم‌انداز، شناخت اقتضائات و شرایط محیطی، هدایت حرکت سیستم در مسیر متحول و همچنین ارائه مستمر اطلاعات به افراد سیستم جهت روشنگری و تقویت اراده‌ی جمعی معرفی نموده (بیرا^۱، ۲۰۲۳) و سیر تغییر هدفمندی را توسط رهبران سیستم‌ها مدنظر قرار می‌دهند که ما از آن با عنوان «زنجیره تغییر^۲» یاد می‌کنیم. به بیان دیگر، پیشبرد طرح تغییر یا راهبری تغییر با در نظر گرفتن زنجیره تغییر، امری نظام‌مند و در عین حال پویا در نظر گرفته می‌شود (شکل ۱).

1. Beer

2. the Chain of change

شکل (۱): زنجیره تغییر در سیستم‌های اجتماعی

همان‌گونه که در شکل (۱) ملاحظه می‌گردد، زنجیره تغییر با در نظر گرفتن مبانی تغییر شروع به شکل‌گیری می‌کند؛ مبانی تغییر شامل مطلوبیت‌ها، اقتضانات و مصلحت‌ها در رابطه با شرایط و بسترهای تغییر در سیستم‌های اجتماعی است (یاکولوو، استرتسو و نیکولینا، ۲۰۲۲)؛ مطلوبیت‌ها شامل باورها، ارزش‌ها، منافع و آن چیزی است که برای سیستم در ارتباط با موضوع تغییر ارزشمند است؛ مثلاً در رابطه با موضوع مطالعه‌ی حاضر، مطلوبیت سیستم اجتماعی، جهاد تبیین است. اقتضانات نیز منعکس‌کننده‌ی شرایط و الزامات ناشی از وضعیت یا موقعیت است؛ مانند تسلط فضای مجازی در بستر جامعه. و اما در مورد مصلحت‌ها می‌توان چنین بیان نمود که مصلحت‌ها هیئت حل اختلاف بین مطلوبیت‌ها و اقتضانات به اضافه

1. Yakovlev, Streltsov & Nikulina

چالش‌های موجود در سیستم‌های اجتماعی هستند؛ در حقیقت مصلحت‌ها^۱ که پنداره‌ای^۲ یا دکترینی^۳ هستند، کارکرد تشخیصی و میانجی‌گری بین مطلوبیت‌ها و اقتضائات دارند؛ به بیان دیگر مصلحت‌ها در صورت اختلاف و تعارض بین گزینه‌های مطلوبیت‌ها و اقتضائات، با در نظر گرفتن جمیع شرایط، بهترین گزینه را بنا بر مصالح سیستم، تعیین می‌نمایند (سواکول و هس^۴، ۲۰۱۷).

بر اساس موارد مطرح‌شده در ارتباط با مبانی تغییر، جهت‌گیری تغییر در سیستم‌های اجتماعی عبارتند از هر نوع اتخاذ موضع یا رویکرد محتوایی یا انتخاب مسیر در ارتباط با موضوع که مبتنی بر سه اصل تعیین می‌گردد: مطلوبیت‌ها؛ اقتضائات؛ مصلحت‌ها. لذا، برای روشن شدن جهت‌گیری و رویکرد سیستم در تغییر، لازم است که در ابتدا وضعیت محیطی یعنی اجزای شرایط و کنش‌های حاصل از آن، به درستی و دقت توصیف گشته و بر آن اساس شرایط، الزامات، مطلوبیت‌های سیستم و همچنین اقتضائات محیط تعاملی با استفاده از اطلاعات معتبر، تحلیل گردد؛ همچنین در این قسمت اصل مصلحت نیز نقش ویژه‌ای در همسو نمودن مطلوبیت‌های سیستم و اقتضائات محیط تعاملی بر عهده دارد؛ در حقیقت در صورت همسو بودن مطلوبیت‌ها با اقتضائات، جهت‌گیری سیستم در طرح تغییر به روشنی و بر اساس این همسویی مشخص می‌گردد و در صورت همسو نبودن جهت مطلوبیت‌ها و اقتضائات، مصلحت‌ها با در نظر گرفتن منافع راهبردی سیستم اجتماعی، تعامل، تعادل، توازن یا ارتباط بین عناصر مطلوبیت سیستم و اقتضائات محیط را برقرار کرده (یک کنش تقابلی، تعادلی، تعامل و توازن) و سپس جهت‌گیری و رویکرد سیستم اجتماعی در رابطه با طرح تغییر تعیین می‌گردد.

حقیقت این است که برآیند مطلوبیت‌ها، اقتضائات و مصلحت‌ها، تعیین‌کننده‌ی جهت‌گیری

1. Advices

2. attitudinal

3. Doctrine

4. Sovacool & Hess

سیستم در فرایند تغییر است و نوع جهت‌گیری نیز رویکرد تغییر و مسیر کلی سیستم اجتماعی را مشخص می‌کند. در همین راستا، رویکردهای تغییر به شیوه‌های مختلف مواجه شدن با تغییر و تحولات سیستم اجتماعی و مسائل منتج از آن اشاره دارد. این رویکردها از آن‌رو حائز اهمیت هستند که جهت حرکت سیستم اجتماعی در مسیر تغییر و تحولات پویای پیش‌رو را مشخص می‌سازند. همچنین قلمروهای فعالیت و نوع اقدامات مدیریت تغییر و نیز پیامدهای ناشی از اعمال تغییر در مسیر پایداری را برای سیستم روشن می‌سازند (عباس، اکوواتی و سوهاریادی^۱، ۲۰۲۲). لذا، شناخت صحیح مصلحت سیستم طبق اقتضائات محیطی می‌تواند به‌نوعی ضامن تشخیص جهت‌گیری و رویکرد مناسب و اقدام اثربخش و موفقیت‌آمیز در مسیر طرح‌ریزی و پیشبرد تغییر برای پایداری سیستم اجتماعی باشد.

پرواضح است که در هر رویکرد، بسته به زاویه دید مورد نظر، چارچوب‌ها و حالت‌های مختلف پرداختن به تغییر مطرح می‌شود. این رویکردها، چارچوب‌ها و حالت‌های زیرمجموعه آنها می‌توانند فهم و تفسیر نسبت به پدیده‌ی تغییر و کیفیت اقدام و پیشبرد آن در سیستم‌های اجتماعی را جهت دهند. در یک دسته‌بندی کلی می‌توان برخی چارچوب‌های رویکردی به تغییر را در ذیل دو دسته کلی رویکردهای قلمرویی (سطح و گستره‌ی زمانی - مکانی) و رویکردهای کنشی (الگوی کنش) قرار داد (ترکزاده و راضی، ۱۴۰۱). با توجه به شرایط و پیچیدگی موضوع تغییر، ممکن است سیستم چند رویکرد را مدنظر قرار داده و رویکردها را با همدیگر و یا به ترتیب مورد توجه قرار دهد. در ادامه الگوها و مدل‌های تغییر با توجه به رویکرد سیستم، تعیین می‌گردند. به بیان دیگر مدل یا الگوی تغییر، الگوی کلی کنش سیستم است که بر اساس رویکرد سیستم و برای پیشبرد تغییر اتخاذ می‌گردد؛ در حقیقت الگوها یا

^۱. Abbas, Ekowati & Suhariadi

مدل‌ها، چارچوب‌های کلی طرح تغییر را مشخص می‌کنند.

در مرحله‌ی بعد و پس از مشخص شدن الگوها و مدل‌های تغییر، لازم است که استراتژی‌ها، روش‌ها و راهکارهای تغییر، جهت تنظیم رابطه یا اقدام سیستم با محیط و آینده، طراحی گشته و چارچوب‌های کلی عملیات تعیین گردند. طبق یک توالی منطقی، بر اساس استراتژی‌ها، راهکارها تعیین می‌گردند و راهکارها نیز مبنای مشخص کردن روش‌ها هستند؛ روش‌های تغییر، فرایند اجرایی، ترتیب و توالی کنش‌ها و اقداماتی است که برای انجام عملی یا دستیابی به نتیجه، طراحی می‌شود (پوتوسکی و آزان^۱، ۲۰۲۳). لازم به ذکر است که در طراحی طرح تغییر، بر اساس پیچیدگی و گستردگی موضوع، ممکن است هر سه مرحله‌ی تعیین استراتژی، راهکار و روش مورد توجه قرار گیرد و یا ممکن است فقط یک یا دو مرحله از این مرحله مدنظر قرار گیرد. گاهی اوقات ممکن است موضوع آنقدر پیچیده باشد که نیاز به چندین استراتژی باشد اما گاهی ممکن است به علت سادگی موضوع، نیاز به استراتژی نبوده و طرح تغییر می‌تواند با راهکارها و روش‌ها، پیش برود.

پس از تعیین استراتژی‌ها، راهکارها و روش‌های تغییر، لازم است که توجه به الزامات^۲ و نیازهای سیستم در طرح تغییر در دستور کار رهبران تغییر قرار گیرد؛ الزامات به معنی تمهیدات فیزیکی و غیرفیزیکی لازم و نیازها نیز به معنی کمبودهای سیستم در پیشبرد اثربخش طرح تغییر است. در مرحله‌ی پایانی زنجیره تغییر نیز، ملاحظات اجرایی با در نظر گرفتن توصیه‌ها، پیشنهادات و ایده‌های مدبرانه و حکیمانه در ارتباط با روش کار و چگونگی اجرا یا پیشبرد طرح تغییر به‌منظور به حداکثر رساندن شانس موفقیت در طرح مورد نظر مدنظر رهبران تغییر قرار می‌گیرد.

^۱. Potosky & Azan

^۲. Requirement

لازم به ذکر است که طبق الگوی مورد نظر در زنجیره تغییر، رهبری اثربخش تغییر، مستلزم توجه به دو رکن اساسی است؛ (۱) رهبری تغییر از لحاظ نظری مستلزم الگو است؛ در حقیقت الگوی رهبری تغییر مشخص می‌کند که در صورت مساعد بودن فضا و زمینه، رهبران برای پیشبرد تغییر لازم است چه کارهایی انجام دهند؛ به‌عنوان نمونه طبق الگوی رهبری تغییر فولن^۱ (۲۰۰۱)، لازم است که رهبران تغییر، در راستای متعهد نمودن و همراه‌سازی افراد جامعه با تغییر مدنظر، ایجاد و گسترش اشتیاق، امید و انرژی در افراد نسبت به طرح تغییر را مورد توجه قرار دهند (۲) لازم است که رهبران تغییر، برای پیشبرد طرح تغییر، تبیین نظری با چارچوب عملیاتی ویژه و کارایی را ترسیم نمایند؛ در همین راستا، تیم مدیریتی طرح تغییر به فرماندهی رهبر تغییر، مشخص می‌نمایند که چه اقداماتی توسط چه کسانی، در چه قلمرویی، با چه منابعی و طبق چه ملاحظات و سیاست‌هایی، ضروری است و بایستی به‌طور دقیق پیش‌بینی گردد (ترکزاده و راضی، ۱۴۰۱: ۱۷۶).

بررسی زنجیره تغییر نشان می‌دهد که علیرغم انعطاف و پویایی فرایند تغییرات در سیستم‌های اجتماعی، راهبری اثربخش تغییر می‌تواند از یک سلسله مراحل و بخش‌های نظام‌مند پیروی نماید؛ در حقیقت اگر گام‌های توسعه و اجرای طرح‌های تغییر با تجزیه و تحلیل شرایط و اقتضات محیطی شروع شده و پس از آن جهت‌گیری تغییر با پشتوانه‌ی آگاهی و دانش نسبت به مطلوبیت‌ها، اقتضات و مصلحت‌های سیستم برای مدیران روشن گردد، می‌توان امیدوار بود که رهبری فرایند تغییرات اجتماعی با روش‌ها و استراتژی‌های مناسب و در نظر گرفتن الزامات و نیازهای سیستم در این رابطه، مسیر موفقیت‌آمیزی را طی نماید.

^۱. Fullan

پیشینه پژوهش

وجدانی (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان «بایسته‌های مهارتی جهادگران تبیین از منظر اسلام» با رویکردی توصیفی-تحلیلی، بایسته‌های مهارتی جهادگران تبیین بر اساس اسلام را مورد بررسی قرار داده و بر این اساس مهارت‌های لازم برای جهادگران تبیین را در دو دسته مهارت-های ارتباطی (مانند رعایت ادب، امیدآفرینی و متانت و وقار) و مهارت‌های روشی (مانند بیان عاقبت کارها، الگوپذیری و تعقل‌ورزی و اقناع‌سازی) مورد توجه قرار داد و چنین استدلال نمود که لازم است که جهادگران تبیین از نظر مجهز بودن به این بایستگی‌ها مورد ارزیابی قرار گرفته و نیز با توجه به این بایستگی‌ها مورد آموزش، تربیت و تقویت قرار بگیرند.

پیری و کاوند (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان «رسالت‌های راهبردی دانشجویان به مثابه قدرت نرم در جهاد تبیین با بهره‌گیری از منویات امام خامنه‌ای» پس از بیان تعریف جهاد تبیین و تحلیل اهمیت و ضرورت آن، با تحلیل بیانات رهبر انقلاب اسلامی ایران، به این نتیجه دست یافتند که حصول موفقیت در جهاد تبیین متضمن وجود پیش‌نیازها و الزاماتی است که در ۴ مقوله‌ی مدیریت و کار جهادی، اخلاق‌مداری، ولایت‌مداری و تزکیه و خودسازی قابل دسته‌بندی می‌باشند؛ همچنین یافته‌های پژوهش، رسالت دانشجویان در رابطه با جهاد تبیین را در ۵ مقوله‌ی بصیرت‌افزایی، تحول‌خواهی، امیدآفرینی، تحول‌آفرینی و آگاهی‌بخشی را شناسایی و دسته‌بندی نمودند.

نجم‌آبادی (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان «الزامات و موانع اخلاقی جهاد تبیین در اندیشه مقام معظم رهبری با تکیه بر نقش روحانیت» با تبیین این موضوع که جهاد تبیین به‌عنوان تکلیفی اجتماعی جهت مقابله با جریان تحریف، نیازمند کنشگری اجتماعی همه‌ی اقشار جامعه است، نقش روحانیت با توجه به جایگاه اجتماعی آنها و فعالیت در عرصه‌ی تبلیغات را در پیشبرد

طرح جهاد تبیین مورد تحلیل قرار دادند.

شیرودی، چمندار و ابراهیمی (۱۴۰۱) در پژوهش خود با عنوان «نقش جهاد تبیین انقلاب اسلامی» با در نظر گرفتن تأثیر فضای مجازی در بستر تعاملی جهان امروز و تشریح پدیده‌ی دیکتاتوری رسانه‌ای، لزوم بهره‌گیری از جهاد تبیین در مقابل سلطه‌ی روزافزون قدرت‌های رسانه‌ای را تشریح و تحلیل نمودند.

عزیزی و پیرانی (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان «کاربست نرم‌افزاری فضای مجازی در جهاد تبیین» در راستای توجه به حکمرانی مجازی، اهمیت پرداختن به جهاد تبیین در جامعه را به‌عنوان سلاحی مطمئن در جهت آگاه‌سازی و تنویر افکار افراد جامعه در برابر فضای آشوبناک مجازی که منافع و مصالح فردی و اجتماعی را تهدید می‌نماید، تحلیل نموده و تشریح کردند که جهاد تبیین با رویکردی پیشگیرانه و آگاهی‌بخش زمینه‌ساز سعادت و سلامت جامعه تلقی می‌گردد.

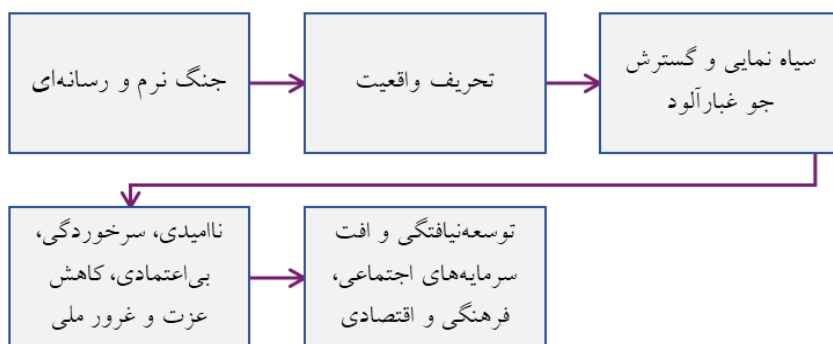
روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از حیث هدف کاربردی است که در پارادایم کیفی و با روش تحقیق فلسفی انجام شده است. در گردآوری داده‌ها از روش بررسی اسناد استفاده شده و در داده‌کاوی، از روش تحلیل تأملی، بهره گرفته شده است. کاربرد تحلیل تأملی، بیشتر به تصمیم پژوهش‌گر در اتکا به قوه تشخیص خود در تحلیل داده‌ها بستگی دارد و طی آن پژوهش‌گر به کمک نیروی تشخیص خود برای به تصویر کشیدن یا ارزشیابی پدیده‌ی مورد پژوهش اقدام می‌کند. پژوهش‌گر داده‌های جمع‌آوری شده را چندین بار با دقت بررسی می‌کند و هرچه این فرایند ادامه پیدا کند، احتمال اینکه ویژگی‌های برجسته پدیده بیشتر آشکار شود وجود دارد (گال و همکاران، ۱۳۸۳: ۹۹۱-۹۹۳).

یافته‌های پژوهش

لزوم جهاد تبیین بر اساس اقتضائات شرایط فعلی کشور

تغییر افکار، باورها، امیال و ذائقه‌ها در بین آحاد جامعه و اختلال در دستگاه‌های محاسباتی مردم، مسئولان و خواص از مهم‌ترین اهداف دشمن در جنگ نرم و رسانه‌ای است؛ از این‌رو شرایط فعلی کشور، شرایطی غبارآلود است که واقعیت‌ها به شکل گسترده‌ای در معرض تحریف هستند. این تحریف‌ها علاوه بر اینکه موجب ناامیدی، سرخوردگی، کاهش عزت و غرور ملی می‌گردد، با ارائه‌ی آمار و اطلاعات غیرواقعی و انتشار آمارهای جعلی، مانع از سرمایه‌گذاری‌های اجتماعی و اقتصادی توسط مردم و سایر دولت‌ها در ابعاد مختلف کشور شده و رونق و آبادانی کشور را به مخاطره می‌اندازد (شکل ۲).

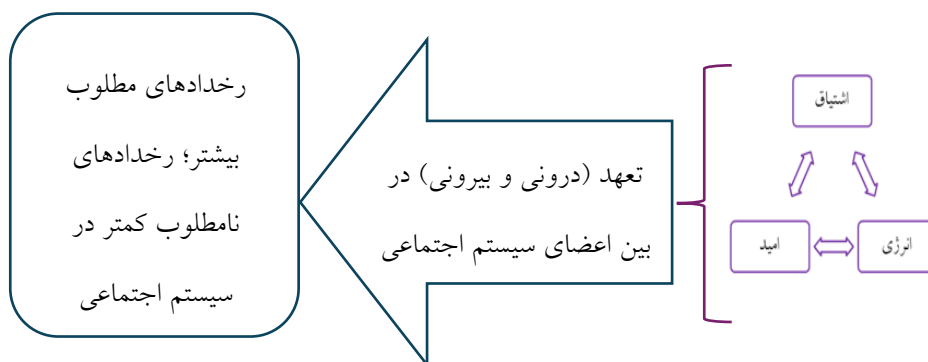

شکل (۲): فرایند و فراورده ایجاد تحریف در سیستم اجتماعی

از سوی دیگر، با توجه به اهمیت و ضرورت وجود جوی مبتنی بر اطمینان، امید، اشتیاق و انرژی که منجر به عزت ملی و تعهد افراد به آرمان‌ها و مطلوبیت‌های نظام می‌گردد، لازم است که مسأله‌ی جهاد تبیین به مثابه‌ی امری ضروری و یک وظیفه‌ی مهم مدنظر مسئولان و اқشار جامعه در صنوف مختلف بویژه دانشگاهیان، معلمان، اهالی هنر و رسانه و سایر گروه‌های

رسمی و غیررسمی هم در بین مسئولان و هم در بدنه‌ی جامعه قرار گیرد. بر اساس بیانیه گام دوم انقلاب، توجه دادن جوانان به تاریخ انقلاب، زنده نگهداشتن شعارهای اصلی انقلاب، تبیین افول نظام سلطه، استفاده از ظرفیت جوانان و تجارب گذشتگان در جهاد تبیین، شکست محاصره تبلیغاتی دشمن و برجسته‌سازی دستاوردها از تکالیف اصلی در جهاد تبیین است. در حقیقت مصلحت فعلی کشور، گسترش مؤلفه‌های اشتیاق، اعتماد و امید در جامعه است؛ چرا که سیاه‌نمایی و مخدوش کردن جو جامعه توسط دشمنان، این سه مؤلفه را هدف قرار داده است. به‌زعم فولن^۱ (۲۰۰۱)، پیشبرد موفقیت‌آمیز هر تغییر در سیستم‌های اجتماعی منوط به این است که طراحان و مجریان تغییر، توسعه و گسترش انرژی، امید و اشتیاق را در برنامه‌های خود مدنظر قرار دهند، این رویکرد منجر به شکل‌گیری و توسعه‌ی تعهد درونی و بیرونی در اعضای سیستم شده و در نتیجه‌ی آن، رخدادهای مطلوب بیشتر و رخدادهای نامطلوب کمتری در سیستم اجتماعی بروز و ظهور می‌یابد (ترک‌زاده و راضی، ۱۴۰۱: ۴۱۰)؛ توجه به این نکته از این جهت مهم است که طرح جهاد تبیین اگر به خوبی و هوشمندانه طراحی و اجرا گردد زمینه‌ی تغییرات مطلوب در عرصه‌های مختلف سیستم اجتماعی را با گسترش عناصر انرژی، امید و اشتیاق در جامعه فراهم می‌آورد (شکل ۳).

شکل (۳): نتایج گسترش اشتیاق، انرژی و امید در سیستم‌های اجتماعی با اقتباس از مدل فولن (۲۰۰۱)

۱. Fullan

بر پایه‌ی ضرورت مطرح‌شده و شرایط و اقتضائات حال حاضر کشور به‌عنوان یک سیستم اجتماعی کلان در فراسیستم جامعه‌ی جهانی، لازم است که موضوع جهاد تبیین به‌عنوان تاکتیکی راهبردی جهت حفظ انسجام ملی و روشننگری اذهان عمومی مورد کاوش و توجه اصحاب علم و فرهنگ قرار گیرد؛ در همین راستا در پژوهش حاضر با مبنا قرار دادن زنجیره‌ی تغییر به‌عنوان راهنمای عمل، طرح‌ریزی طرح جهاد تبیین به‌مثابه‌ی یک طرح تغییر مورد توجه قرار گرفته است. در همین راستا قابل ذکر است که برپایه تحلیل نگارندگان، با توجه به تأکیدات متعدد مقام معظم رهبری در رابطه با موضوع جهاد تبیین، محورهای (۱) توجه به نمادها، اصول و ارزش‌های اسلامی-ایرانی (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۵/۹/۲۳)، (۲) توجه به دستاوردهای انقلاب (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۷/۳/۱۴) و (۳) معرفی چهره واقعی غرب (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۸/۸/۸) سه محور اصلی جهاد تبیین از نگاه مقام معظم رهبری است که بایستی مدنظر قرار گیرد.

در همین راستا جهت‌گیری تغییر که دفاع مدنی بر اساس روشننگری است موجب شکل‌گیری رویکردهای تغییر در راستای جهاد تبیین می‌گردد. طبق طرح زنجیره‌ی تغییر، رویکردهای کنشی (الگوی کنش) حالات و چگونگی پرداختن به موضوع تغییر را مشخص می‌نماید؛ بر این اساس، رویکرد کنشی نسبت به جهاد تبیین از سه الگوی: الگوی واکنشی^۱؛ الگوی فراکنشی^۲؛ الگوی هم‌کنشی^۳ بهره می‌گیرد. الگوی کنشی، در جهت بهبود وضعیت و رفع ابهامات و اطلاعات اشتباه مورد توجه قرار می‌گیرد؛ در حقیقت در این رویکرد سیستم اجتماعی تلاش

^۱. Reactive

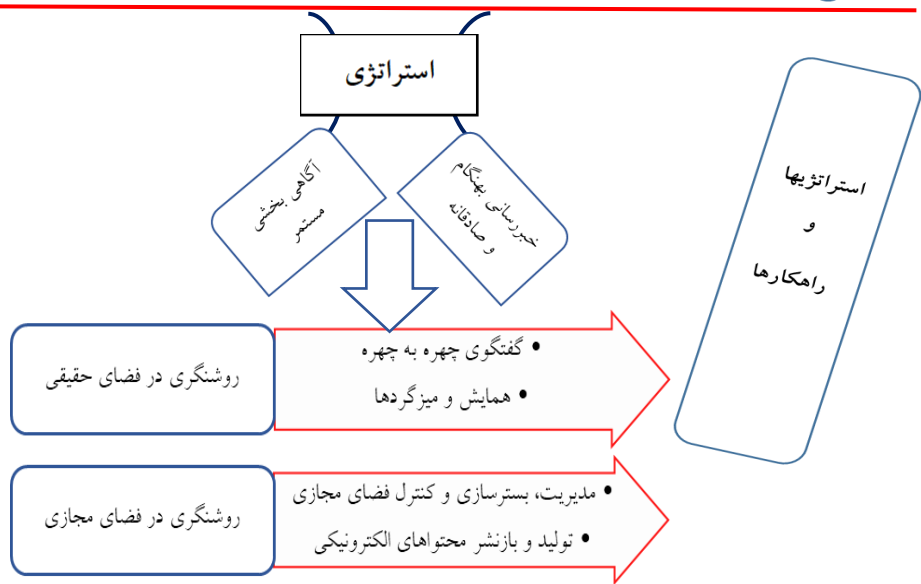
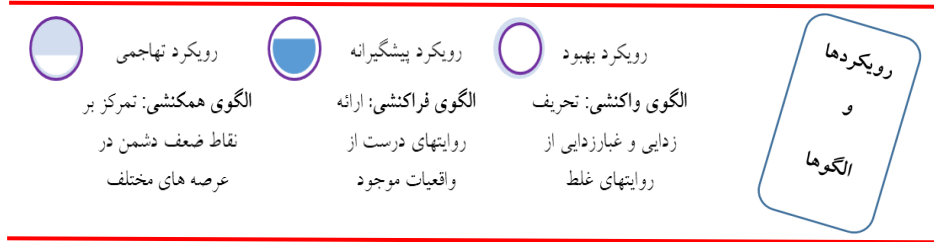
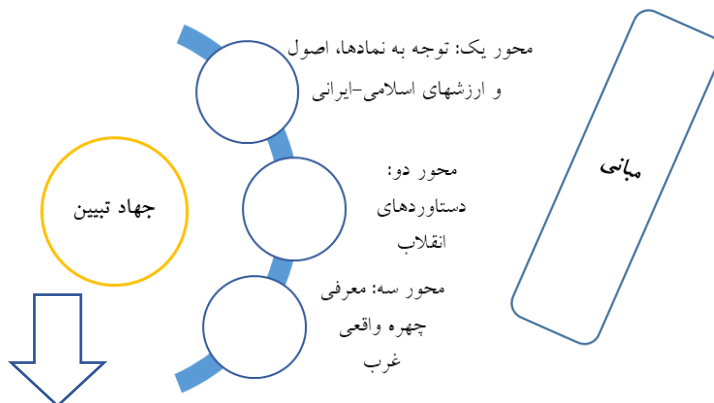
^۲. Proactive

^۳. Co-active

می‌نماید تا شرایط و چالش‌هایی که در گذشته پدیدار گشته‌اند و باقی ماندن آنها و یا آثار آنها، پایداری سیستم اجتماعی را با چالش یا مانع مواجه ساخته است را تغییر دهد و این مهم در جهاد تبیین از طریق روشنگری و تکذیب اخبار نادرست با ارائه‌ی مدرک و مستندات معتبر فراهم می‌گردد. در الگوی فراکنشی که به‌عنوان نوعی کنش پیش‌گسترانه مطرح می‌شود، سیستم اجتماعی تلاش می‌کند در قالب کنترل پیشگام و با توجه به پیش‌بینی و برآورد جریانات آینده، به اقدام پیش‌دستانه دست بزند؛ بر این اساس در جهاد تبیین، سیستم اجتماعی پیش از اینکه در رابطه با دستاوردها یا فرایندهای سیستم، اخبار کذب یا غیرواقعی در جهت تشویش اذهان عمومی منتشر شود، خود به‌صورت پیش‌دستانه و با رویکردی شفاف و صادقانه، اطلاعات لازم را به‌صورت گسترده در بدنه‌ی سیستم اجتماعی منتشر می‌کند و در نهایت با بهره‌گیری از الگوی هم‌کنشی و رویکرد تهاجمی که حالت کنش به‌صورت هم‌بود و هم‌زمان است، و در واقع کنش اقتضائی بازیگران در موقعیت بازی در محیط تعاملی است؛ سیستم در جهاد تبیین تلاش می‌نماید اطلاعات و اخباری از ماهیت واقعی و شرایط حقیقی سیستم‌های رقیب که با فرافکنی قصد تخریب سیستم اجتماعی را دارند منتشر نماید و اذهان عمومی را نسبت به واقعیت و ماهیت اصلی سیستم‌های متخاصم آگاه نماید.

پس از تعیین رویکرد، سیستم اجتماعی استراتژی‌هایی جهت دستیابی به هدف خود یعنی روشنگری و تبیین واقعیت‌ها در بدنه‌ی جامعه کلان را مدنظر قرار می‌دهد؛ بر این اساس بر طبق رویکردهای مطرح‌شده، دو استراتژی پیشنهاد می‌گردد که عبارتند از: (۱) خبررسانی به‌هنگام و صادقانه از وقایع، دستاوردها، چالش‌ها و مشکلات سیستم و همچنین (۲) آگاهی‌بخشی مستمر از شرایط ملی، منطقه‌ای و جهانی با این هدف که اطلاعات به‌صورت کامل و شفاف جهت تحلیل وقایع و روشن شدن اذهان نسبت به ابعاد و جنبه‌های گوناگون مسائل مهم فراهم آید. و اما تحقق

استراتژی‌های طرح‌ریزی شده در تحقق اهداف جهاد تبیین، با بهره‌گیری از بسترهای حقیقی و مجازی انتشار و گسترش اطلاعات، عملیاتی می‌گردد؛ بر این اساس، روشنگری در فضای حقیقی با برگزاری همایش‌ها و جلسات هم‌اندیشی با هدف تبادل اطلاعات و فهم صحیح واقعیت‌ها و همچنین بهره‌گیری از پتانسیل جمع‌ها و گروه‌هایی با تعداد محدود و با استفاده از روابط چهره به چهره مانند کلاس‌های دانشگاهی، جمع‌های دوستانه و ... تحقق می‌یابد. با توجه به گسترش روزافزون تبادل اطلاعات در شبکه‌های اجتماعی و همچنین منحصر بودن این منبع به‌عنوان مرجع مطمئن کسب اطلاعات برای تعدادی از اعضای جامعه، مدیریت این شبکه‌های اجتماعی و همچنین تولید و بازنشر اطلاعات صحیح در بستر فضای مجازی با کیفیت و کمیت مناسب و همچنین با رویکردی اخلاقی و صادقانه، راهکار مناسبی جهت اجرایی شدن استراتژی‌های جهاد تبیین و روشنگری در سیستم‌های اجتماعی محسوب می‌گردند؛ شکل (۴) طرح جهاد تبیین بر اساس زنجیره‌ی تغییر را نشان می‌دهد.

شکل (۴): طرح جهاد تبیین بر اساس زنجیره تغییر

طبق روند طراحی شده در زنجیره‌ی تغییر، شناسایی و تشخیص صحیح و واقع‌بینانه‌ی الزامات و نیازها جهت اجرایی کردن طرح تغییر از اهم موارد مؤثر در تحقق اهداف تغییر است؛ بر

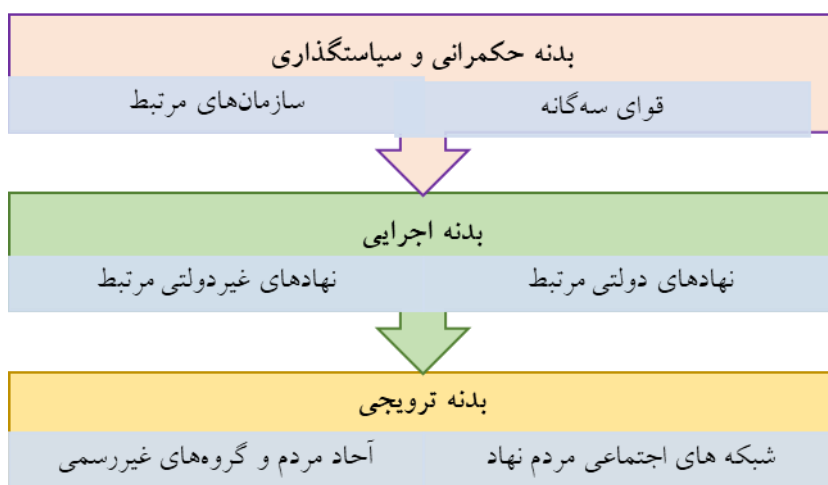
این اساس مهم‌ترین الزامات و عناصر توانمندساز در اجرایی شدن هرچه بهتر برنامه‌های جهاد تبیین به مثابه‌ی یک طرح تغییر در سیستم‌های اجتماعی در جدول (۱) مورد نظر قرار گرفته‌اند.

	سیاستگذاری‌های کلان در حوزه مدیریت فضای مجازی
	توسعه و تنوع‌بخشی بسترهای اطلاع‌رسانی و آگاهی‌بخشی
	نهادینه‌سازی نگاه فراجنبشی و مدیریت تنوع
	استقامت و تکرار
مهمترین الزامات	پشتوانه علمی و منطقی در فرایندهای تبیین
و	رعایت اخلاق و تقوای قلم و زبان
عناصر توانمندساز پیشبرد	خلاقیت و نوآوری در تولید محتوا
طرح جهاد تبیین	گسترش سواد رسانه‌ای در جامعه
	توسعه مهارت اقناع‌سازی
	تشکیل اتاق‌های فکر با نخبگان
	تمرکز بر گسترش دشمن‌شناسی
	شناخت نقاط قوت و ضعف کشور و آگاهی‌بخشی نسبت به قوت‌ها و دستاوردها
	فعالیت شبکه‌ای و تشکیلاتی
	شناخت عمیق و ترویج اندیشه‌های رهبر انقلاب و پیگیری بیانات ایشان

جدول (۱): الزامات و عناصر توانمندساز جهاد تبیین

همان‌گونه که شکل (۵) نشان می‌دهد، فرایند عملیاتی شدن طرح‌های جهاد تبیین مستلزم وجود دو بال مهم اجرایی شدن طرح‌های تغییر اجتماعی یعنی (۱) وجود ارکان قدرتمند سیاستگذاری و (۲) ارکان اجرایی به‌عنوان بازوهای پیش‌برنده‌ی تغییر هستند؛ در همین راستا، قوای سه‌گانه‌ی کشور و سازمان‌های کشوری مرتبط به امور فرهنگی، به‌عنوان بدنه‌ی حکمرانی و سیاستگذاری،

نقش مهم و برجسته‌ای در خط‌مشی‌گذاری و ریل‌گذاری فرایندهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی مرتبط با جهاد تبیین محسوب می‌گردند؛ سیاست‌گذاری در رابطه با کمیت و کیفیت شبکه‌های اجتماعی گسترده در جامعه، سرمایه‌گذاری بر روی شبکه‌های اجتماعی با کیفیت داخلی، بهبود کیفیت مدیریت رسانه‌ی ملی، طرح‌های شناسایی و پرورش نخبگان متعهد عرصه‌ی فضاها‌ی سایبری، طراحی و تصویب برنامه‌های آگاهی‌بخشی عمومی در سطح جامعه، گوشه‌ای از کارکرد بدنه حکمرانی و سیاست‌گذاری در عرصه‌ی جهاد تبیین است. از طرف دیگر، اثربخشی سیاست‌گذاری مطلوب به‌طور مستقیم وابسته به چگونگی اجرا و عملیاتی نمودن سیاست‌ها است و در این رابطه بدنه‌ی اجرایی طرح جهاد تبیین، نهادهای مرتبط دولتی و غیردولتی محسوب می‌گردند که نقش مهم و اثرگذاری در کیفیت اجرای سیاست‌ها و خط‌مشی‌های مصوب ایفا می‌نمایند. و اما انتشار و ترویج اطلاعات آگاهی‌بخش و گسترش آن در بدنه‌ی جامعه با تقویت شبکه‌های اجتماعی مردم‌نهاد و عملکرد افراد اجتماع در انواع مراودات رسمی و غیررسمی آنها حاصل می‌گردد. به‌زعم رهبر معظم انقلاب: «دشمن در رأس نقشه‌هایش تبلیغات است؛ به قول خودشان پروپاگاندا است. علاج پروپاگاندا «تبیین» است، تبیین حقیقت از زبان‌های مختلف، از حنجره‌های مختلف، با تعبیرات مختلف، با ابتکارات مختلف؛ تبیین. وسوسه‌ای را که روی آن جوان یا نوجوان اثر می‌گذارد، چه می‌تواند برطرف کند؟ باتوم که نمی‌تواند برطرف کند؛ آن وسوسه را تبیین می‌تواند برطرف کند. این مطلب اول. جهاد تبیین را جدی باید گرفت. همه، در حوزه، در دانشگاه، در صداوسیما بالخصوص، در مطبوعات، در هر جایی که شما ایستاده‌اید و یک شعاع پیرامونی‌ای دارید و می‌توانید روی آن اثر بگذارید، باید تبیین انجام بگیرد؛ تبیین درست، تبیین صحیح» (بیانات رهبر معظم انقلاب، ۱۴۰۱/۱۰/۱۹).

شکل (۵): بازوهای سیاستگذاری و اجرایی طرح جهاد تبیین

بحث و نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر با تأکید بر این نکته که در دنیای فعلی که عصر ارتباطات لقب گرفته است، اطلاعات ابزار کارآمد و مؤثری در مراودات اجتماعی خرد و کلان تلقی می‌گردند؛ به این موضوع پرداخته شد که چرا و چگونه سیستم‌های سلطه‌طلب و تمامیت‌خواه با بهره‌گیری از ابزار اطلاعات و تحریف و دروغ‌پردازی نسبت به کارکرد و دستاوردهای سایر سیستم‌ها، به کاهش اعتبار و سرمایه‌ی اجتماعی آن‌ها پرداخته و زمینه‌ی مساعد برای تضعیف و فروپاشی آن‌ها را فراهم می‌سازند. پرواضح است که منطقی به نظر می‌رسد سیستم‌هایی که در معرض چنین تهدیدی قرار می‌گیرند، قدرت دفاعی و توانمندی خویش برای پاسخ به نشر اطلاعات ناصحیح و جانبدارانه نسبت به خود را افزایش داده و راهبردهای مؤثری برای تنویر افکار عمومی و شفافیت‌بخشی جامع نسبت به اهداف و کارکردهای خود مدنظر قرار دهند، در همین راستا کشور ما نیز به علت ویژگی‌های سیاسی، اجتماعی و منطقه‌ای خاص خود، در سالیان اخیر در معرض چنین حملاتی از جوانب مختلف و متعدد قرار گرفته است؛ دروغ‌پردازی‌ها و

تحریفات متعدد و متنوع که با هدف کاهش سرمایه‌ی اجتماعی و سلب اعتماد عمومی نسبت به ارکان مختلف کشور طراحی و منتشر می‌شوند، زمینه‌ساز پدیدآیی و طرح مفهوم «جهاد تبیین» از سوی مقام معظم رهبری گردید و بر این اساس، انجام این طرح جهادگونه به مثابه‌ی تکلیفی عمومی از جانب اقشار مختلف جامعه و کنشگران اجتماعی در موارد متعدد و در جلسات و دیدارهای مختلف ایشان در سال‌های اخیر مورد تأکید قرار می‌گیرد. اما نکته‌ی قابل تأمل این است که مانند سایر پدیده‌های اجتماعی که برآیند آن‌ها ذهنیت، رفتار و عملکرد طیف وسیعی از افراد جامعه را متأثر ساخته و در نتیجه جو جامعه را تحت تأثیر قرار می‌دهد، موضوع جهاد تبیین نیز بایستی با نگاهی هوشمندانه و خردمندانه و همچنین به‌موقع و بهنگام مورد توجه افراد جامعه در رده‌ها، مشاغل و ساحت‌های مختلف اجتماعی قرار گیرد؛ در حقیقت همه‌ی افراد جامعه، کنشگران بالقوه‌ای تلقی می‌گردند که می‌توانند در اندازه و جایگاه خود در کمک به توسعه و گسترش آگاهی در جامعه و تبیین واقعیت‌ها نقش‌آفرینی نمایند.

با توجه به اهمیت بحث جهاد تبیین و همچنین گستره‌ی وسیع آن هم از نظر کنشگران مقید به انجام این امر و هم از نظر مخاطبان و گروه‌های هدف، لازم به نظر می‌رسد که به پدیده‌ی جهاد تبیین به‌عنوان یک طرح اجتماعی پربرایند توجه شود و نظر به این الزام، در پژوهش حاضر تلاش گردید تا طرح جهاد تبیین با در نظر گرفتن زنجیره‌ی تغییر در سیستم‌های اجتماعی، به‌صورت علمی و نظام‌مند، مدل‌سازی گردد. در همین راستا بیان گردید که مانند سایر تغییرات اجتماعی که به‌صورت برنامه‌ریزی‌شده طراحی و اجرا می‌گردند، لازم است که نقطه‌ی شروع جهاد تبیین با بررسی واقع‌بینانه‌ی شرایط جامعه و شناسایی مطلوبیت‌ها و اقتضائات موجود در جامعه کلید خورده و طرح‌ریزی گردد. شناسایی اقتضائات و مطلوبیت‌های جامعه، بینشی آگاهانه به رهبران تغییر عطا می‌کند تا بتوانند جهت‌گیری صحیحی نسبت به اتخاذ رویکردها،

روش‌ها و استراتژی‌های مناسب برای عملیاتی‌سازی جهاد تبیین در جامعه اتخاذ نمایند. در الگوی طراحی شده در این مطالعه، رویکرد جامع نسبت به جهاد تبیین بایستی همزمان به تحریف‌زدایی و غبارزدایی از روایت‌های غلط اقدام نموده و همچنین با رویکردی پیشگیرانه و با تکیه بر الگوی فراکنشی تغییر، روایت‌های صحیح و درست را با شفافیت در اختیار افراد جامعه به‌عنوان اصلی‌ترین ذینفعان اجتماعی قرار دهد؛ ضمن اینکه تلاش نماید با تمرکز بر نقاط ضعف دشمن در عرصه‌های مختلف، پرده از چهره واقعی دشمنان برداشته و آگاهی نسبت به نیت و اهداف آنان را با حفظ ظرافت‌های رسانه‌ای پوشش دهد. لازم به ذکر است که عملیاتی شدن اثربخش رویکردهای مذکور با در نظر گرفتن دو استراتژی خبررسانی بهنگام و صادقانه و همچنین آگاهی‌بخشی مستمر، قوام و استحکام می‌یابد.

نظر به سبک زندگی و فعالیت در دنیای مدرن که تعاملات اجتماعی به‌طور عمده در بستر شبکه‌های اجتماعی مجازی و تحت وب صورت گرفته و اطلاعات در این فضا به‌صورت گسترده انتشار می‌یابد، لازم است که استراتژی‌های فوق‌الذکر، روشنگری همزمان در فضای حقیقی و مجازی را مدنظر قرار داده و تاکتیک‌های اجرایی را بر اساس بستر فضای حقیقی مانند گفتگوی چهره‌به‌چهره و همایش و میزگردها و نیز بستر مجازی مانند مدیریت و کنترل فضای مجازی و تولید و بازنشر محتواهای باکیفیت الکترونیکی طراحی و اجرایی نمود.

و اما نکته مهم و اساسی این است که جهاد تبیین، وظیفه و نقشی منحصر به فرد، گروه یا زیرسیستم خاصی در جامعه نیست؛ بلکه در اجرای این طرح همه‌ی افراد جامعه در جایگاه‌های مختلف اجتماعی و برحسب شرایط خود می‌توانند و ضروری است که به قدر توان و دایره‌ی اثرگذاری خود در این تکلیف ملی که منتج به دفع حمله‌ی اطلاعاتی دشمن و در نتیجه افزایش آگاهی و شفافیت در جامعه می‌شود، مشارکت نمایند؛ حال ممکن است فردی برحسب جایگاه

اجتماعی خود و حضور در سازمان‌های مرتبط در دایره‌ی سیاست‌گذاران و طراحان راهبردی قرار گیرد و یا اینکه به‌عنوان بدنه‌ی اجرایی و ترویجی این طرح تلقی گردد که برحسب جایگاه خود در گروه‌های رسمی و غیررسمی می‌تواند با بهره‌گیری از عناصر توانمندساز در این حوزه مانند پشتوانه‌ی علمی و منطقی در فرایندهای تبیین، رعایت اخلاق و تقوای قلم و زبان، توسعه‌ی مهارت اقناع‌سازی و سایر تمهیدات و عناصر توانمندساز ذکر شده در مطالعه‌ی حاضر، دغدغه‌ی به‌حق و دلسوزانه‌ی رهبر انقلاب در بحث جهاد تبیین را در جامعه جاری و ساری نماید.

منابع

- بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در مناسبت‌های مختلف، قابل دسترسی در <https://farsi.khamenei.ir>
- پیری، هادی‌مراد؛ کاوند، ندا (۱۴۰۱). رسالت‌های راهبردی دانشجویان به مثابه قدرت نرم در جهاد تبیین با بهره‌گیری از منویات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی). *فصلنامه علمی مطالعات قدرت نرم*، ۱۲(۴)، ۲۷-۷.
- ترکزاده، جعفر؛ راضی، الهام (۱۴۰۱). *مدیریت برای پایداری؛ رویکرد تغییر در سیستم‌های اجتماعی*. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- ترکزاده، جعفر؛ عبدشرفی، فاطمه (۱۳۹۴). پیش‌بینی آمادگی برای تغییر سازمانی براساس ادراک کارکنان بانک از نوع ساختار سازمانی با نقش واسطه‌گری انسجام سازمانی. *مطالعات بهبود و تحول*، ۲۴(۳)، ۳۳-۶۴.
- حسینی خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۷). *هم‌زمان حسین (علیه‌السلام)*. تهران: انقلاب اسلامی.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۳۸۳). *ترجمه و تحقیق مفردات الفاظ القرآن*. ترجمه غلامرضا خسروی حسینی. تهران: المکتبه المرتضویه لاحیاء آثارالجعفریه.
- عزیزی، مرتضی؛ پیرانی، شهره (۱۴۰۱). *کاربست نرم‌افزاری فضای مجازی در جهاد تبیین*. پژوهش‌های انقلاب اسلامی، ۱۱(۴)، ۱۸۷-۲۱۳.

شیرودی، محمد سجاده، چمندار، مهدی، & ابراهیمی، حسین. (۱۴۰۱). نقش جهاد تبیین انقلاب اسلامی در خشتی‌سازی استعمار مجازی. فصلنامه علمی پژوهش‌های انقلاب اسلامی، ۱۱(۴).

صلح میرزایی (۱۴۰۱). جهاد تبیین در اندیشه‌ی حضرت آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای. تهران: انتشارات انقلاب اسلامی.

گال، مردیت دامین؛ بورگ، والتر؛ گال، جویس (۱۳۹۳). روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روانشناسی. مترجمان: حمیدرضا عریضی، محمد خیر، زهره خسروی، محمود ابوالقاسمی، خسرو باقری، محمدجعفر پاک‌سرشت، منیجه شهنی بیلاق، احمدرضا نصر، علیرضا کیامنش. تهران: انتشارات سمت، دانشگاه شهید بهشتی.

مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۹۴). جنگ و جهاد در قرآن کریم. انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (قدس سره).

مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۸۸). پیام قرآن. جلد ۱، چاپ نهم. تهران: دارالکتب الاسلامیه.

نجم‌آبادی، زهرالسادات (۱۴۰۱). الزامات و موانع اخلاقی جهاد تبیین در اندیشه مقام معظم رهبری با تکیه بر نقش روحانیت. نشریه اخلاق، ۴۶(۲)، ۱۰۳-۱۲۸.

وجدانی، خدیجه (۱۴۰۱). بایسته‌های مهارتی جهادگران تبیین از منظر اسلام. همایش تحقیقات کاربردی در حوزه قرآن و حدیث. تهران: دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم.

- Abbas, A., Ekowati, D., & Suhariadi, F. (2022). Social perspective: leadership in changing society. In *Social morphology, human welfare, and sustainability* (pp. 89-107). Cham: Springer International Publishing.
- Beer, M. (2023). Developing a Sustainable High-Commitment, High-Performance System of Organizing, Managing, and Leading: An Actionable Systems Theory of Change and Development. In *Research in Organizational Change and Development* (Vol. 30, pp. 95-128). Emerald Publishing Limited.
- Sovacool, B. K., & Hess, D. J. (2017). Ordering theories: Typologies and conceptual frameworks for sociotechnical change. *Social studies of science*, 47(5), 703-750.
- Fullan, M. (2001). *Leading in a Culture of Change*. San Francisco: Jossey-Bass; Revised edition.
- Hameleers, M. (2023). Disinformation as a context-bound phenomenon: toward a conceptual clarification integrating actors, intentions and techniques of creation and dissemination. *Communication*

- Theory*, 33(1), 1-10.
- Potosky, D., & Azan, W. (2023). Leadership behaviors and human agency in the valley of despair: A meta-framework for organizational change implementation. *Human resource management review*, 33(1), 100927.
- Stedman Jones, G. (2021). Millennium and Enlightenment: Robert Owen and the Second Coming of the truth. *History of European Ideas*, 47(2), 252-270.
- Yakovlev, G. I., Streltsov, A. V., & Nikulina, E. Y. (2021). Reforming issues of entrepreneurship in the digital economy. *Current Achievements, Challenges and Digital Chances of Knowledge Based Economy*, 825-834.